Opetus- ja kulttuuriministeriö 19.11.2018
Suunnittelupäällikkö Kirsi Heinivirta

Eduskunnan työelämä- ja tasa-arvovaliokunta
keskiviikko 21.11.2018 klo 11.30

Asia: VNS 5/2018 vp Valtioneuvoston tulevaisuusselonteon 2. osa Ratkaisuja työn murroksessa

Tulevaisuusselonteon toisessa osassa keskeisiksi nousevat osaamiseen liittyvät kysymykset. Seuraavassa on kommentoitu eräitä selonteon toimenpide-ehdotuksia lähinnä täydentäen.

Kognitiiviset taidot

Selonteon mukaan riittävän osaamisen varmistamiseksi myös tulevaisuudessa tarvitaan sekä metataitojen opettamista kaikilla koulutusasteilla että elinikäisen oppimisen mahdollistamista mahdollisimman monelle. Metakognitiivisia taitoja, joiksi mainitaan oppimista ja muuta työskentelyä edistävät taidot esim. yhteistyö-, ajattelu-, ja elämänhallintataidot, tulisi painottaa aikaisempaa enemmän.

Samalla on syytä kuitenkin huomata, että kognitiivisten taitojen merkitys ei ole vähenemässä. Tuoreet tutkimukset Yhdysvalloista osoittavat, että työpaikat ovat lisääntyneet eniten sellaisissa tehtävissä, joissa tarvitaan sekä vankkaa matematiikan ja luonnontieteiden osaamista että hyviä sosiaalisia taitoja. Suurin osa työstä on edelleen erittäin riippuvainen kognitiivisista taidoista – mm. matemaattisesta päättelystä, logiikasta ja ongelmanratkaisusta.

Työn sisällöt

Maahanmuuttoa koskeva toimenpide-ehdotus (3) siitä, että ”*muodostetaan pitkäjänteinen, kasvua, liikkuvuutta ja työperäistä maahanmuuttoa tukeva strateginen näkemys ja tavoitetila*” on tärkeä. Selonteossa kiinnitetään huomiota työperäisen maahanmuuton lisäämisen lisäksi maassa jo olevien, parhaassa työiässä olevien maahanmuuttajien työllisyyden parantamiseen.

Tässä on syytä huomioida, että keskeisimpänä työllistymisen esteenä ovat maahanmuuttajien omien arvioiden mukaan puutteet kielitaidossa[1]. Mahdollisuudet Suomen kielen opintoihin puolestaan riippuvat paljolti siitä, vastaavatko kotoutumispalveluista TE-keskukset vai kunta. Työllistymisen nopeuttamiseksi olisi tärkeää, että jokainen oleskeluluvan saanut saisi välittömästi (oleskeluluvan perusteesta riippumatta) informaatiota eri tasoisista suomen/ruotsin kielen opiskelumahdollisuuksista ja että mahdollisuuksia olisi monipuolisesti tarjolla – myös niille, jotka eivät ole TE-palvelujen piirissä. Kunnan kautta kotoutuvien näkymää työelämään tulisi niin ikään vahvistaa.

Toimenpide-ehdotus (4), jossa asetetaan tavoitteeksi, että *jokainen työsuhde tarjoaa mahdollisuuden työntekijän jatkuvaan ja monipuoliseen kehittymiseen* on keskeinen. Kuluvan vuoden alusta voimaan tullut työnantajan kustantaman koulutuksen aikaisempaa laajempi verovapaus on ollut merkittävä uudistus. Samalla tavoin ehdotetaan kehitettäväksi kannusteita, jotka kannustaisivat myös itsensä työllistäjiä ja alustatyötä tekeviä, joilla ei ole työnantajaa, osaamisen kehittämiseen. Keskustelussa on ollut työntekijän oikeus vähentää osaamisen kehittämisen kustannuksia verotuksessa. Oikeus on tällä hetkellä varsin rajattu ja asiaa olisi tarpeen selvittää.

[1] Ulkomaista syntyperää olevien työ ja hyvinvointi Suomessa 2014, Tilastokeskus 2015

Kannusteiden vaikutuksia ja aikuiskoulutuksen kohdentumista eri henkilöstöryhmiin on syytä jatkuvasti arvioida ja seurata. Aikuiskoulutustutkimuksen[2] mukaan henkilöstökoulutukseen osallistuminen – sekä osallistusmisaste että koulutuspäivien määrä - vähenee selvästi vanhemmissa ikäryhmissä. Ero on suuri myös ylempien toimihenkilöiden ja työntekijöiden välillä. Työn murroksen aiheuttamat osaamisen kehittämistarpeet ovat kuitenkin nimenomaan vähän koulutukseen osallistuvien ryhmien kohdalla suuria.

Osaaminen

Työuran aikaista osaamisen kehittämistä on selonteon mukaan kehitettävä kokonaisuutena erilaisissa elämäntilanteissa ja erilaisissa työsuhteissa olevien ja erilaisia koulutustarpeita omaavien ihmisten näkökulmasta ja myös toimenpide-ehdotuksissa pyritään tällaiseen tarkasteluun.

Selonteko ehdottaa toimenpide-ehdotuksessa (6) *tekoälyn laajaa käyttöä osaamisen tunnistamisessa ja muuntamisessa* mikä on hyvin kannatettava tavoite. Osaamisen tunnistamisen ja tunnustamisen käytännön toteutuminen on vielä tällä hetkellä erilaisista kehittämishankkeista huolimatta vaihtelevaa.

Toimenpide-ehdotus (7) *koulutustarjonnan nykyistä vähäisemmästä ohjaamisesta ennakoinnilla* on kiinnostava. Valtakunnallisten koulutustarve-ennakointien vaikutukset koulutustarjontaan ovat käytännössä olleet melko vähäisiä ja muutokset tarjonnassa loivia ja hitaita – jo oppilaitosten ja korkeakoulujen henkilöstö- ja muiden resurssienkin vuoksi. Ennakoinnilla on kuitenkin oma tehtävänsä nuorille tarkoitetun koulutustarjonnan suuntaamisen tukena. Oppilaitokset ja korkeakoulut tarvitsevat toimintansa ja tämän koulutustarjonnan suunnittelua varten käyttöönsä punnittua tietoa työelämän muutoksista ja tulevaisuuden osaamistarpeista. Työuran aikaista osaamisen kehittämistä ja koulutustarjonnan kohdentamista tällainen ennakointitieto palvelee kuitenkin huonosti. Tarvitaan nopeaa ja joustavaa reagointia joskus hyvinkin äkillisiin muutoksiin ja uudenlaisia joustavia koulutuskokonaisuuksia, joilla tarpeisiin pystytään vastaamaan jopa oppilaitos- ja korkeakoulukohtaisesti. Edellytyksenä tehokkaalle uuden oppimiselle ovat – kuten selonteossa painotetaan - riittävän laaja-alainen perusosaaminen sekä vahvat perusvalmiudet ja metataidot. Digitaitojen saattamien ajan tasalle on kriittistä kaikissa ikäryhmissä.

Selonteossa ehdotetaan (8), että *yli 35-vuotiaille luodaan uratili tai koulutusseteli*. Tekstissä kiinnitetään perustellusti huomiota siihen, että aikuisopiskelijalle opiskelujen aikainen toimeentulo on keskeinen koulutukseen osallistumiseen vaikuttava tekijä. Jos koulutukseen ei ole mahdollista osallistua työaikana, on aikuiskoulutustuki tärkeä koulutuksen mahdollistaja. Aikuiskoulutustuen käyttöä muuhun kuin päätoimiseen opiskeluun tulisi selonteon mukaan laajentaa. Tämä tukisi työn ohessa tapahtuvaa oppimista eikä näin ollen veisi työvoimaa pois työmarkkinoilta. Tämä on osaamispulan kiristyessä tärkeä näkökohta. Työmarkkinoiden keskusjärjestöt ovat vastikään tiedottaneet valmistelevansa tämän kaltaista uudistusta. Uraneuvonnan kytkeminen aikuiskoulutustukeen on myös kannatettavaa. Selonteossa myös huomautetaan, että koulutuksen piiriin tulisi saada perusasteen koulutuksen suorittaneita ja ryhmiä, jotka osallistuvat muita harvemmin aikuiskoulutukseen. Tähän olisi tärkeä löytää riittävän vaikuttavia keinoja.

Toimenpide-ehdotukset (9 ja 10) *korkeakoulutuksen ja osaamisen kehittämisen ulottamisesta elämän eri tilanteisiin ja valmistuneiden elinikäisestä suhteesta korkeakouluihin* ovat osin jo etenemässä. Tämä tapahtuisi mm. koulutustarjontaa avaamalla ja tarjoamalla työssä oleville uudenlaisia joustavasti suoritettavia opintokokonaisuuksia. Eduskunnan on käsiteltävänä tähän liittyen hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi yliopistolain ja ammattikorkeakoululain (HE152/2018) muuttamisesta. Korkeakoulutuksen ja tutkimuksen vision valmisteluryhmä puolestaan esittää jatkuvan oppimisen osuuden selvää kasvattamista korkeakoulujen rahoitusmalleissa: osuus ammattikorkeakoulujen rahoitusmallissa nousisi viidestä yhdeksään ja yliopistojen mallissa kahdesta viiteen prosenttiin.

[2] Aikuiskoulutukseen osallistuminen 2017, ennakkotiedot TK 2018

Selonteon toimenpide-ehdotus 11 koskee opiskelua ansiosidonnaisella työttömyysturvalla. Ehdotuksena on, että ”*on varmistettava, että ihmiset kehittämät osaamistaan omien motivaatioidensa ohjaamina myös työttömyyden aikana*.” Ehdotus on tärkeä, koska osaamisen vahvistaminen työttömyyden aikana merkitsee pitemmän tähtäimen investoimista työuran pidentämiseen, ja myös lyhyellä tähtäimellä koulutus on työvoimapoliittisista palveluista tehokkaimpia avoimille työmarkkinoille sijoittumista tarkasteltaessa. Tällä hetkellä koulutus on kuitenkin palvelumuoto esimerkiksi 55-vuotta täyttäneillä harvemmin kuin muihin ikäryhmiin kuuluvilla. Tässä ikäryhmässä on kuitenkin paljon heikkojen perustaitojen varassa olevia, joiden työllistymistä kohdennettu osaamisen vahvistaminen voisi merkittävästi parantaa.

Ehdotuksen toteutuminen tukisi merkittävästi jatkuvan oppimisen toteutumista kaikissa ikäryhmissä. Askelta tähän suuntaan esitetään jo eduskunnan käsiteltävänä olevassa hallituksen esityksessä eduskunnalle laiksi työttömyysturvalain muuttamisesta (HE59/2018). Selonteossa esitetty olisi vielä suurempi harppaus nykyisestä tilanteesta, jossa päätoiminen opiskelu voi (ilman työviranomaisen harkintaa) johtaa työttömyysetuuden eväämiseen.